

Fransen kinderalbums voor het beginonderwijs – een terra incognita

Olga de Kort

Haar reeks artikelen over didactische piano-albums vervolgt Olga de Kort met een verkenning van wat Frankrijk in dit genre heeft opgeleverd.

Fransen kinderalbums zijn nog altijd een *terra incognita* in het pianorepertoire van docenten uit niet-Franssprekende landen. Dit is een paradox: ze zijn zonder meer methodisch verantwoord en didactisch onderhoudend, vinden gretig aftrek bij Franse pianodocenten maar vallen buiten de traditionele exportproducten van de Franse cultuur.

Kinderalbums zijn natuurlijk geen kaas, wijn of *haute couture*, en je moet er moeite voor doen om contact met uitgevers te leggen die het liefst zo weinig mogelijk Engels lijken te willen spreken. Maar het loont wel om op onderzoek te gaan: de Franse albums blijken geen ‘last’ te hebben van de erfenis van Schumann of Tsjajkovski. Ze zijn origineel, sprankelend, creatief en verfijnd. Kortom, ze doen de eer aan hun Franse afkomst.

Techniek avant la lettre

In tegenstelling tot Duitse, Engelse, Russische of Nederlandse albums is het niet met alle zekerheid te bepalen wanneer het eerste kinderalbum van eigen Franse bodem verscheen. **Henry Lemoine** (1786–1854), die naast een componist en pedagoog ook muziekuitgever was, schreef enkele korte muziekstukken voor eigen lespraktijk die echter nooit als albums bedoeld waren. Veel belangrijker vond hij zijn eigen etudes. Gebundeld onder de titel *Etudes Infantines*, opus 37 worden ze nog steeds gespeeld en heruitgegeven.

Lemoine vond een waardige opvolger in de pianist en pianolaar **Théodore Lack** (1846–1921), die met zijn *Exercices, Etudes, Gammes* en *Préludes* voor een zekere Mademoiselle Didi (*Cours de piano de Melle Didi*, opus 85) een kleine bibliotheek voor een beginnende pianist (in dit geval een pianiste) samenstelde. Lacks *Scènes enfantines*, opus 61 (1890?) en *Tableaux Enfantines* komen in aanmerking voor de eerste Franse kinderalbums die bekendheid verworven. De twaalf stukken uit *Scènes enfantines* zijn lieflijk, gracieus, ongecompliceerd en zeker aan een jonge dame gericht. Haar interesses liggen in het verzorgen van haar poppen (*Berceuse de la poupée, Le baptême de la poupée*), dansen (*Mazurka, Petite valse*), wandelen (*Promenade dans les bois, Chasse*) en

natuurlijk het leren pianospelen (*La leçon de piano d'Yvonne*). De onbezorgde kinderwereld is geschilderd in opgewekte majeure (C, A, F), slechts twee stukken, *Croquemitaine, La punition* en *Histoire de grand'père*, vallen uit de 'toon' (d- en g-mineur).

Deze romantische *Kinderscènes* zijn nog steeds aantrekkelijk voor een dromerige jonge pianiste die de veel gemakkelijkere *Tableaux Enfantines*, met de daarin voorkomende ritmische en melodische varianten op 'het paardje in galop'-problematiek, al onder de knie heeft.

Kinderwereld van Mel Bonis

Wie echter veel over de kinderwereld wist en deze in alle toonsoorten kon vertalen, was de mysterieuze **Mel Bonis** (1858–1937). Deze veelbelovende componiste moest omwille van haar familie onder een pseudoniem schrijven dat geen duidelijkheid verschaftte of het nou over Monsieur of Mademoiselle Bonis ging. Haar pianocomposities waren romantisch, virtuoos, met een vleugje populair Oosters, 'exotisch', klankpalet. In het dagelijkse leven had Mélanie Domange, want dat was haar echte naam, haar handen vol aan de drukke huishouding en opgroeiende kinderen. Volgens haar achterkleindochter Christine Géliot, die met de Association Mel Bonis meer aandacht op het oeuvre van haar overgrootmoeder

wil vestigen, klaagde Mélanie geregeld over vermoeidheid en hoofdpijn, om vervolgens naar haar kamer te verdwijnen om daar onverstoorde te kunnen componeren.

Mel Bonis publiceerde vijf kinder-albums en één album met stukken voor piano vierhandig. Vier albums (*Album pour les tous petits*, *Miocheries*, *17 Pièces enfantines* en *Scènes enfantines*) zijn inmiddels weer verkrijgbaar in facsimile-uitgaven, maar van *Neuf pièces faciles* hebben zelfs haar nazaten geen exemplaar meer over. De albums verschillen weinig in moeilijkheidsgraad en zijn zonder meer geschikt voor beginners. Bonis' *Album pour les tous petits* met twintig zeer speelbare stukjes, bijvoorbeeld, houdt rekening met kleine

handen van kinderen en begint met korte composities die voor beide handen op een notenbalk worden genoteerd (*La Toupie*). Hoe gemakkelijk elk stuk dan ook moge zijn, het introduceert altijd iets nieuws, wat diverse speelmannieren en de techniek ten goede komt (de drieklanken in *Le Petit Mendiant*, veelvuldige korte *staccato*-motieven in *Marionnettes* of uitgesponnen *legato*-lijnen in *La clé des champs*).

Neuf pièces faciles gaan een stapje verder en bieden interessant materiaal dat harmonisch en ritmisch iets uitdagender is. De ritmische tekening van *La cigale* wordt bijvoorbeeld bepaald door de secunden en tertsen in *staccato*, terwijl de subtiele linkerhandbegeleiding de melodische lijn van *Tendres propos* benadrukt.

De melodie van *Élégie* is op zijn beurt verplaatst naar de linkerhand en wordt ondersteund door de harmonieën in de akkoorden van de rechterhand.

Ook zeer speelbaar zijn zes *Pièces à 4 mains* (*Caravane*, *Andante religioso*, *Carillon de fête*, *A matines*, *Habanera*, *Minuit sonne à la grosse horloge*), waar het 'zware' werk door de pianodocent wordt gedaan. De leerling moet wel opletten om zijn vijfnotenrijtje met twee handen ritmisch te blijven spelen (*Andante religioso*) of om de gepuncteerde noten van het *habanera*-motief in de bas op tijd in te zetten. Geen ingewikkelde opgaven, maar wel bijzonder leerzame als het gaat om ritme, basnoten en octavering.

Diverse stukken zijn voorzien van opmerkingen en voetnoten van Bonis zelf over spelmanieren of klankeffecten die te realiseren zijn door pedaalgebruik (“*Garder la pédale douce pendant tout le Morceau*”) of, bijvoorbeeld, het “*retenir la nuance p*”. In *Scènes enfantines* neemt de componiste zelfs stukjes tekst op die heel duidelijk maken wat de kinderen van het piano-werkje kunnen verwachten. In haar *Aubade*, opgedragen aan Dorette Dubois, probeert Bonis het meisje op allerlei manieren duidelijk te maken wat ze mist als ze nog langer blijft slapen: “*Lève-toi, Odette!*”, “*Viens, jouer dans le jardin*” en “*Tu n’entends donc pas chanter les oiseaux*”. In *Cache-cache* is het kinderspel toegelicht met “*Non! Tu n’ m’attrap’ras pas!*” bij *staccato*-akkoorden en “*Je suis fatiguée!*” in de

laatste *lamento*-maten. Eén stuk valt enigszins buiten het niveau van het album en blijft daardoor ook een aantrekkelijk spelstuk voor gevorderde leerlingen en hun docenten: *Frère Jacques*. De componiste onderzoekt met veel plezier de harmonische en ritmische mogelijkheden van dit kinderliedje, dat dankzij haar creatieve geest uitgroeit tot een polyfone canon, rijk aan modulaties en onverwachte harmonische wendingen.

All that jazz

De kinderalbums van Mel Bonis luidden met haar melodieuze *Aubades* en *Carillons* de twintigste eeuw in – de eeuw die vroeg om nieuwe ritmes die langzamerhand ook de tot nu toe romantische kinderwereld doordrongen. En *voilà*, het album *Nursery jazz* (1945) van **Charles Henry** verving de wiegenliederen door jazzliedjes. Op de titelpagina wordt de componist trots gepresenteerd als “directeur du Conservatoire International de Jazz”; verdere gegevens over deze jazzpianist zijn lastig te vinden. Alle composities zijn geheel in stijl op z’n Engels genoemd: het syncopische *Baby song*, vol veelbetekende rusten en gepuncteerde noten; *Dodo swing* en *Mandarin swing*; de aanstekelijke *Baby boogie* en de

afsluitende en rustgevende *Baby blues*. Met *all that jazz* is de kinderkamer nog nooit zo vrolijk geweest. De babystukjes zijn trouwens niet geschikt voor babyhandjes, een paar jaar pianoles is noodzakelijk om de nieuwe Parijse kinderritmes correct en met het juiste gevoel weer te kunnen geven. Op YouTube zijn enkele filmpjes te vinden waarin kinderen deze Franse *evergreens* vol overgave spelen.

Henry's latere album *Histoires presque vraie*, met vijf gemakkelijke stukjes, is ritmisch gezien minder gevarieerd maar daarentegen wel vol met aantrekkelijk technisch oefenmateriaal voor modulaties, syncofen en polyritmiek.

Il était une fois

Het tweedelige album van **Christian Manen** (1934) gaat weer terug in de tijd om aan de romantische *Les contes de grand'mère* te herinneren. *Il était une fois...* Twintig nostalgische, charmante 'souvenirs du bon vieux temps' houden rekening met steeds groeiende mogelijkheden van jonge pianisten, en zijn daardoor geschikt voor alle niveaus. De oude *Cloches* luiden als vanouds, de pony's galopperen ritmisch in

La manège en *La pendule de grand'père* slaat op gezette tijden met stevige akkoorden. Opmerkelijk zijn twee composities uit volume 2, die dankzij hun sprekende titels geen introductie nodig hebben: *Ce bon Monsieur Chopin* met een variatie op een nocturne, en de *Poupée russe* met de elementen van een klassieke Russische dans.

Iets exotischer is het album 'uit de tijd van de Indianen': *Images Indiennes* (1977), dat met veel oog voor detail is 'geschilderd' door **Monique Gabus** (1924-2012). Deze leerlinge van Olivier Messiaen en auteur van grote symfonische muziek en koorwerken is de componiste die, volgens de korte annotatie op de albumkaft, graag vanuit visuele beelden werkt: landschappen, fotografieën, schilderijen. Een mooi voorbeeld is haar *Jardin des roseaux* (*The garden of reeds*), dat binnen één pagina een muzikaal beeld geeft van een tuin waar een licht briesje de ritzelende rietstengels in beweging brengt.

Leuk, inventief en creatief is het '14 letters'- bundeltje (*Sur quatorze lettres*) van **Pierre Petit** (1922-2000). Elk werkje wordt letterlijk een karakterstuk dat de eigenschappen van veertien letters onder het muzikale vergrootglas zet. A...

comme *Attentif* (je moet echt opletten met de vier regels lang steeds een noot ritmisch spelende rechterhand), *C... pour Carillon*, *M... comme Méditatif*, *S... comme Sentimental* etc. Aan het eind van het bundeltje heeft de leerling kennis genomen van een verkorte encyclopedie van karakterstukken, elk met de typerende stemmingen, technische bijzonderheden, dynamiek en ritme.

En nog veel meer

Het blijft lastig om een chronologisch overzicht van Franse kinderalbums te geven. De uitgaven vermelden in sommige gevallen het jaar van het toekennen van auteursrecht aan een uitgever, maar meestal ontbreekt elke datum. De biografieën van componisten van kindermuziek moeten nog geschreven worden, ze maken kans om herinnerd te worden alleen als ze ook 'grote mensen' muziek geschreven hebben. Bij de beroemde componisten zoals Charles Koechlin vallen de kinderstukken buiten de standaard overzichten en oeuvre-lijstjes. Om te ontdekken dat Koechlin ook *12 Petites pièces faciles* met onder andere de zeer speelbare *Wals*, *Sicilienne* en *Carillon* gecomponeerd heeft, moet je dit album eerst in handen weten te krijgen.

Een van de meest bekende kinderalbums buiten de Franse grenzen blijft voorlopig *Je joue pour maman* (1937) van **Alexandre Tansman** (1897–1986), met zijn gemakkelijke, in 'grosses notes' genoteerde *Jeu*, *Menuet*, *Mélodie*, *Fanfare* of *Valse*. Er bestaat ook een stoerder equivalent, *Je joue pour papa*, die eindelijk ook de jongens aan het woord laat. In hun muziekwereld klinkt *Orgue de barbarie* (draaiorgel), marcheren de kleine soldaten en er wordt gevist, in stilte en met weinig woorden (noten). Vier albums van Tansman met in totaal 46 stukken hebben de titel *Pour les enfants* en introduceren de kinderen stapsgewijs in de techniek van pianospel.

Een vergelijkbare introductie hebben ook de andere Franse kinderalbums nodig. Ze gaan vaak verloren tussen de glanzende covers van Engelstalige uitgaven. Maar onder hun vaak onopvallende kaften gaan muzikale verhalen schuil die het hart van elke pianoliefhebber sneller zullen doen kloppen. Ze moeten alleen de kans krijgen om deze verhalen uit de tijden van Mlle Didi en Frère Jacques te vertellen.